

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ГАВРИЛИШИН МАРІЯ РОМАНІВНА

94(477:41)“8/10”:327

**ПОЛІТИЧНІ І ШЛЮБНІ ЗВ'ЯЗКИ
БРИТАНСЬКИХ ДИНАСТІЙ З РЮРИКОВИЧАМИ У ІХ–ХІ СТ.**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії середніх віків та візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Войтович Леонтій Вікторович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри історії
середніх віків та візантиністики

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Головко Олександр Борисович,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
професор кафедри всесвітньої історії;

доктор історичних наук
Волощук Мирослав Михайлович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
доцент кафедри всесвітньої історії.

Захист відбудеться 11 травня 2016 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. М. Драгоманова, 5).

Автореферат розіслано 8 квітня 2016 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор**

Р. М. Шуст

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З окремих джерел, залучених до досліджень історії Русі та її правлячої династії, відомо про факти укладення матримоніальних союзів Рюриковичів із представниками британських королівських династій. Не викликає сумніву, що будь-які шлюбні зв'язки між правлячими родинами доби середньовіччя мали політичне підґрунтя. Попри те, що певні аспекти британсько-руських зв'язків перебували в сфері наукового зацікавлення українських та іноземних істориків, зокрема Г. Ронні, Н. Інхема, Л. Войтовича, О. Назаренка, в історіографії немає комплексного дослідження цієї проблематики, яке могло б показати цілісну картину зародження та розвитку британсько-руських зв'язків. Поза увагою істориків залишилися, зокрема, східноєвропейські інтереси правителів англосаксонських королівств, а пізніше – правителів єдиного англійського королівства та британський вектор зовнішньополітичної діяльності Рюриковичів.

Існування такої прогалини в дослідженні історії Англії, Шотландії та Русі позначилося на баченні в історіографії зовнішньополітичної діяльності правителів цих держав стосовно регіонів Балтійського та Північного морів, а також загалом на трактування їх місця в системі європейських міжнародних відносин IX–XI ст.

У зв'язку з відсутністю системного дослідження британсько-руських зв'язків доби середньовіччя у світовій історіографії виявлення причин, які зумовили налагодження зв'язків між Руссю та Британськими островами, відстеження розвитку цих відносин та їх наслідків, а також визначення місця цих династичних зв'язків в історії британського та руського суспільств у IX–XI ст. як в політичній, так і в економічній сфері, є актуальним для історичної науки. Нові методологічні підходи та залучення широкого комплексу джерел дозволить переглянути низку стереотипів, що впродовж тривалого часу побутують у світовій історіографії присвяченій проблемам становлення та розвитку Русі та середньовічних держав на території Британії.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідницькою темою “Середньовічна Європа, Візантія, Русь: політичні, економічні та культурні зв'язки IX – XIV ст.” (номер державної реєстрації 0105U4004934; 01.01.2015 – 31.12.2017), над якою працює кафедра історії середніх віків та візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Метою дисертаційного дослідження є виявлення та аналіз зв'язків між правлячими династіями Британії (Англії та Шотландії) та Русі. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення ряду завдань:

- виявити в наративних і актових джерелах західноєвропейського та руського походження інформацію про факти існування контактів між правлячими династіями держав на території Британії та Русі;

- визначити етапи й простежити процес становлення і розвитку політичних зв'язків між британськими правителями та Рюриковичами впродовж IX–XI ст. з урахуванням специфіки міжнародної політики у Північній Європі того часу;

- з'ясувати рівень впливу торгово-економічних контактів між цими територіями на налагодження політичних відносин;

- охарактеризувати значення династичних зв'язків британських династій із Рюриковичами для внутрішньої та зовнішньої політики держав на території Британії і Русі;

- критично переглянути відомі в історіографії факти династичних контактів представників британських королівських династій із Рюриковичами в XI ст. із врахуванням нових даних;

- визначити місце британсько-руських політичних та династичних зв'язків у геополітичній історії середньовічної Європи.

Об'єктом дослідження є політичні та династичні зв'язки правлячих династій держав на території Британії та Рюриковичів у IX–XI ст.

Предметом дослідження є процес становлення та розвитку династичних та політичних контактів між представниками правлячих династій Британії та Рюриковичами.

Хронологічні межі роботи охоплюють період епохи вікінгів у північному регіоні Європи, тобто IX–XI ст. Нижньою хронологічною межею є початок IX ст., тобто час, коли британські та давньоруські території потрапили під активний вплив вікінгів. Верхньою межею є смерть англійської принцеси Гіти Вессекської (1117), дружини руського князя Володимира Всеволодовича Мономаха, оскільки їхній шлюб є останнім зафіксованим у писемних джерелах фактом династичних контактів британських королівських династій із Рюриковичами у середньовіччі.

Географічні межі дослідження охоплюють регіон Північної (ареал Північного й Балтійського морів) та Центрально-Східної Європи, вздовж Волзько-Балтійської та Дніпровської водних торгових магістралей.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні наукові принципи (історизму, об'єктивності та системності), комплекси загальнонаукових (аналізу, синтезу, індукції, класифікації) та спеціальних історичних методів (порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, критичного аналізу). Особливу увагу приділено методології вивчення та аналізу середньовічних писемних джерел.

Наукова новизна. Вперше:

- на основі аналізу джерел руського та західноєвропейського походження комплексно проаналізовано економічні, політичні та династичні зв'язки Британії і Русі у IX–XI ст.;

- розглянуто торговельні відносини між Британією та Руссю і визначено їх вплив на налагодження політичних зв'язків між двома державами;

- досліджено політичне підґрунтя укладення династичних шлюбів між представниками британських королівських династій та Рюриковичами, визначено їх вплив на зовнішню та внутрішню політику держав;

- висунуто нову гіпотезу про походження Агати, дружини англійського принца Едварда Вигнанця, відповідно з отриманою в процесі дослідження новою інформацією щодо континентального екзилу її чоловіка.

Удосконалено:

- систему підходів до вивчення зовнішньополітичних інтересів Русі в Північному регіоні Європи та функціонування системи міжнародних зв'язків у межах норманської ойкумени;

- уявлення про інтереси правителів Англії та Шотландії у Центрально-Східній Європі;

- трактування гіпотези про данегельд як єдине джерело притоку англосаксонського срібла до Русі;

- відомості про умови, наслідки й час тривалості союзу Кнута I та Ярослава Володимировича;

- окремі усталені в історіографії підходи до бачення міжнародної політики Русі; заперечено участь київського князя Ярослава Володимировича у антиданській коаліції.

Отримали подальший розвиток:

- версія зовнішньополітичних пріоритетів правителів Русі в Британії та характеристика їх тісного взаємозв'язку з інтересами князів у підтриманні вигідного для себе політичного балансу у регіоні Балтійського та Північного морів;

- інформація про континентальне вигнання та перебування при дворі київського князя Ярослава Володимировича англосаксонських принців Едварда та Едмунда Етелінгів.

Науково-практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що окремі висновки дослідження можуть бути використані для доповнення історіографії присвяченої династії Рюриковичів, міжнародній політиці Русі та історії Британії в підручниках, наукових посібниках та монографіях, що дозволить переглянути усталені підходи у вивченні цієї проблематики. Положення дисертації можуть слугувати методологічною базою для досліджень міжнародних відносин, скандинавських студій та подальших досліджень династичних та політичних зв'язків у північному регіоні Європи доби середньовіччя.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження було оприлюднено на всеукраїнських та міжнародних конференціях: 66-й Міжнародній конференції молодих учених “Каразінські читання” (Харків, 2013 р.), Звітній науковій конференції викладачів історичного факультету (Львів, 2014 р.), II Україно-польському історичному семінарі студентів та аспірантів (Жешув (Польща), 2014 р.), Звітній науковій конференції викладачів історичного факультету (Львів.

2015 р.), XXVII Міжнародній науковій конференції до 85-річчя Історико-архівного інституту “Спеціальні історичні дисципліни і джерелознавство: сучасні дослідження і перспективи розвитку” (Москва, 2015 р.) та в рамках наукового стажування у відділі Artes Liberales Варшавського університету (Варшава, 2015 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 7-ми наукових публікаціях, 3 з яких вийшли друком у наукових фахових виданнях України, 2 статті у закордонних наукових виданнях (в тому числі 1 стаття – у науковому виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз) і 2 публікації тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. Обсяг дисертації становить 206 сторінки, з них основного тексту – 170 сторінок, список використаних джерел та літератури (380 позицій) – 36 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, окреслено об’єкт та предмет дослідження, означено хронологічні та географічні рамки дисертації, сформульовано мету й завдання, наукову новизну та науково-практичне значення дослідження, представлено структуру роботи.

Перший розділ **“Історіографія та джерельна база дослідження”** присвячений огляду стану наукового вивчення теми. Зроблено аналіз писемних, археологічних та нумізматичних джерел, опрацьованих для дослідження. Огляд історіографії побудовано за проблемно-географічним принципом,

У *першому підрозділі “Українська історіографія”* запропоновано аналіз національних історичних досліджень питання британсько-руських зв’язків доби середньовіччя. Для української історіографії ця проблематика є новою, тому в наукових роботах представлені лише окремі її аспекти.

Проблематику політичних та династичних контактів між Рюриковичами та британськими правителями в українську історіографію ввів М. Грушевський, однак сама можливість існування таких відносин видавалася йому неправдоподібною, а згадки про такі контакти у писемних джерелах – пізнішими вставками. Такий підхід був визначальним для національної історіографії до середини ХХ ст.

Залучення нових джерел та методології дозволило українському досліднику міжнародних зв’язків Русі І. Шекері у 60-х рр. ХХ ст. переглянути твердження попередників та звернути увагу наукової спільноти на існування у ХІ ст. русько-британських торгових зв’язків. Однак історик цілковито проігнорував їх можливе політичне підґрунтя та подальшу трансформацію.

Уперше в українській історіографії питання династичних зв’язків Рюриковичів із англійськими та шотландськими правлячими династіями

порушив Л. Войтович у контексті вивчення генеалогії Рюриковичів, що спонукало дослідника до продовження розробки цієї проблеми.

З методологічної точки зору важливими в контексті вивчення британсько-руських політичних зв'язків є роботи О. Головка, присвячені проблемам становлення державності Русі та її місця в системі міжнародних відносин середньовіччя, що представляє необхідний для дослідження міжнародних зв'язків IX–X ст. понятійно-методичний апарат. Дослідження процесу формування держави на руських землях, зроблені істориком, дозволяють порівнювати розвиток деяких британських королівств із процесом становлення Русі і таким чином виокремлювати певні паралелі, що могли бути наслідком контактів між цими теренами.

Під час дослідження також було застосовано методологічні підходи до вивчення міжнародних відносин Русі, які запропонував М. Волощук у роботах, присвячених суспільно-політичній ролі, майновим стосункам “русі” в Угорському королівстві. На особливу увагу заслуговують дослідження терміна “Русь”, “руська земля” та “русь”, а також висвітлення принципів найменування держави Рюриковичів в угорських латиномовних джерелах, які можуть бути застосовані й у роботі з середньовічними джерелами інших західноєвропейських країн, зокрема британськими, які стали основою даного дисертаційного дослідження.

Другий підрозділ «Зарубіжна історіографія» умовно поділено на дві частини, присвячені стану вивчення проблематики російськими та західноєвропейськими істориками. Зацікавлення британсько-руськими зв'язками доби середньовіччя у російській історіографії почалося з другої половини XIX ст. Дослідження окремих аспектів британсько-руських контактів проводилися переважно у контексті культурологічних студій (А. Куник) та нумізматичних досліджень (Б. Кене, Є. Щепкін). Більш систематичне дослідження британсько-руських контактів представив у 30-х рр. XX ст. радянський академік-літературознавець М. Алексеєв, однак його напрацювання не знайшли адекватної оцінки в науковому середовищі через панування антинорманістської концепції у вивченні історії Русі.

Окремі висновки попередників у 60-х рр. розвинули радянський нумізмат В. Потін та автор ґрунтовної монографії, присвяченої історії міжнародних зв'язків Русі, В. Пашуто. В. Потін переконливо довів існування торгових контактів між територіями Русі та Британії, однак не дійшов однозначного висновку, щодо ролі посередників у налагодженні та функціонуванні таких відносин.

Останній етап досліджень припадає на кінець XX – початок XXI ст., коли питання зв'язків Британії і Русі опосередковано порушувалися в контексті скандинавських студій та вивчення розвитку середньовічної державності. Варто відзначити численні праці О. Мельнікової, Т. Джаксон, Г. Глазіріної, О. Назаренка та В. Петрухіна.

У західноєвропейській та американській історіографії питання британсько-руських контактів доби середньовіччя розглядається переважно у зв'язку із вивченням кількох окремих аспектів, які перебувають в сфері зацікавлення наукових шкіл Оксфордського, Кембриджського, Единбурзького, Єльського та Принстонського університетів.

Можливість існування контактів між територіями Британії та Русі перш за все підіймається в контексті дослідження системи обігу срібла у Північній Європі – у працях нумізматів Г. Грехем-Кембела, П. Грієрсона, Р. Найсмита. Автори таких досліджень акцентують увагу на ролі Русі та її правителів в системі експорту арабського срібла до Британії у IX – першій половині X ст. та опосередковано згадують ймовірність впливу цього факту на налагодження політичних контактів.

В сфері зацікавлення західноєвропейських істориків перебувають окремі факти династичних союзів між британськими династіями та Рюриковичами. Серед дослідників цієї проблематики варто відзначити Н. Інґхема, Р. Жетте, В. Хампфрі, Дж. Равільйо, І. Младійова, М. Гвідо, Ф. Барлова та спільна праця Е. Месона й Р. Брінкса. Історики цієї групи розглядають британсько-руські відносини крізь призму дослідження континентального екзилу англійського принца Едварда Вигнанця та можливого руського походження його дружини. Менш вивченими є передумови та причини союзу Рюриковичів із династією Годвінсонів.

Проблематика політичних зв'язків британських династій із Рюриковичами присутня у західноєвропейській історіографії системи функціонування норманської ойкумени в регіоні Балтійського та Північного морів впродовж IX–XI ст. У дослідженнях системи комунікації регіону, зроблених Д. Кірбі та М-Л. Хінканен, В. Фіцхага, Е. Варда, К. Бателі, Р. Орам, А. Форте, А. Вінроза, підкреслено факт існування як торговельного, так і культурного обміну між різними частинами ойкумени, в тому числі й між Британією та Руссю. Тут також порушується питання перетину торгово-політичних інтересів держав у регіоні.

Як для російської, так і для західноєвропейської історіографії характерною є відсутність систематичного підходу до вивчення зазначеної проблеми, як наслідок вивчення лише на окремих фрагментах британсько-руських зв'язків.

У *третьому підрозділі «Джерельна база»* проаналізовано використані в дослідженні писемні, археологічні та нумізматичні джерела. Основою роботи стали писемні джерела руського та західноєвропейського походження, які дозволи цілісно розглянути проблематику дослідження.

У руських літописах відсутня інформація про британсько-руські міждинастичні чи політичні контакти, попри це їх залучення дозволило простежити сприйняття Рюриковичами держав на території Британії як невід'ємної частини норманського світу, яку літописці позначають єдиним

терміном – “за морем”. Для дослідження було опрацьовано “Повість минулих літ” у Лаврентіївському списку та “Перший Новгородський літопис”, опубліковані в серії Повного зібрання руських літописів.

Основою вивчення проблематики дисертаційного дослідження є західноєвропейські джерела. З їх числа варто виокремити хроніки британського походження, а саме: “Хроніку” Етельварда (до 983 р.), Англосаксонську хроніку (до 1154 р.), “Історію англійського народу” Жофре Гаймара (до 1135 р.), “Хроніку королів Англії” Вільяма Мальмесбурзького (до 1120 р.), “Історію англійських королів” Симеона Даремського (до 1121 р.), “Хроніку” Флоренса Ворчестерського (до 1140 р.), “Церковну історію” Ордеріка Віталіса (до 1142 р.), “Генеалогію англійських королів” та “Життя св. Едуарда, короля і сповідника” Елреда Рівоського (до 1154 р.), “Історію” Роджера Ховденського, “Хроніку” Мелроузського аббатства (до 1140 р.), “Історію” Генрі Хантінгтонського (до 1154 р.), “Хроніку” Роджера Вендовера (до 1201 р.) та “Шотландську хроніку” Фордуна (до 1153 р.). Окремої уваги заслуговує переклад “Трактату Павла Орозія”, який зробив король Вессексу Альфред I, із детальним описом географії Східного узбережжя Балтійського моря. Унікальні відомості про політичні та династичні зв’язки вессекської династії та Рюриковичів містить нормативно-правове джерело “Закони Едуарда Сповідника”.

Ключовими для вивченні британсько-руських зв’язків IX–XI ст. є також джерела інших європейських держав. В “Історії архієпископів гамбурзької церкви” Адама Бременського та “Історії данів” Саксона Граматика міститься інформація про династичні зв’язки Рюриковичів із англійськими правлячими родами. Якісно доповнити відомості цих хроністів дозволило залучення ісландських саг королівського та родового циклів, серед яких – “Гнила шкіра”, “Круг земний”, “Сага про Гунлаунга Зміїного Язика”, “Сага про Кнютлінгів”, “Сага про Олафа Трюгвассона” авторства Одра Снорсона.

У роботі використано академічні видання нарративних джерел мовою оригіналу та факсимільні видання. Винятком є застосування перекладів саг, мовою оригіналу яких є староісландська, та джерел, написаних англосаксонською мовою.

Зважаючи на специфіку міжнародних зв’язків у північному регіоні Європи періоду раннього середньовіччя, часто саме археологічні та нумізматичні джерела здатні доповнити інформацію про контакти між різними теренами цього регіону. У зв’язку з цим було опрацьовано монетні каталоги, присвячені раннім етапам карбування монет у Британії, видані в серії “Колекція монет Британських островів”. Додатково було залучено видання щорічних звітів Британського музею щодо випадкових знахідок монет та інших цінностей на території Англії й Шотландії – “Щорічний звіт коштовних знахідок”. Крім того, було вивчено каталоги монетних знахідок на території Русі.

Опрацювання писемних, археологічних та нумізматичних джерел давньоруського та західноєвропейського походження, зіставлення збереженої у них інформації та залучення історіографічного матеріалу дозволило провести комплексне дослідження британсько-руських зв'язків IX–XI ст.

У другому розділі “Теоретико-методологічні засади дослідження” представлено сукупність безпосередньо використаних в процесі дослідження загально наукових та спеціально-історичних підходів та методів. Серед застосованих методів варто відзначити методи: індукції, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, критичного аналізу та класифікації. Для роботи із середньовічними наративними джерелами було використано ряд принципів аналізу, які враховують специфіку тексту та впливу на нього зовнішніх чинників.

Зважаючи на використання писемних джерел різного походження, в яких як імена правителів, так і географічні назви часто спотворені, особливу увагу в цьому розділі приділено ономастиці, персоніфікації та географічній номенклатурі. Обґрунтовано вживання імен правителів та знатних осіб без предикатів, наданих їм пізнішою агіографічною та історіографічною традиціями. Руських правителів характеризуємо за іменем та побатькові, як-от: Володимир Святославович, Ярослав Володимирович. Західноєвропейських правителів, для яких ідентифікація за прізвиськами була традиційною, і предикати вживаються у сучасних їм наративних джерелах, іменуємо відповідно до принципу історизму. Так, наприклад, вессекського короля Альфреда I називаємо без пізнішого додатка “Великий”, але Едмунда II – із предикатом Залізнобокий (Ironsides), оскільки так останнього характеризує Англосаксонська хроніка.

Оскільки дослідження базується на кількох групах джерел різного походження, для яких характерними є власні системи найменування топонімів та гідронімів, для їх уніфікації у роботі використано сучасні відповідники із зазначенням історичної назви, характерної для певного періоду чи виду джерел.

Відповідно до принципу історизму вживаються і назви держав. В українській історіографії відсутній єдиний підхід до найменування держави Рюриковичів, тому в дисертації цьому питанню приділено особливу увагу. Обґрунтовано вживання термінів Русь, Руська земля, “русь” і пояснено причини відмови від вживання пізніх книжних назв Київська Русь та Давня Русь. Пояснено різницю між термінами “англосаксонська Англія” та “англосаксонські королівства”. Проведено чітке розмежування термінів “вікінги”, “варяги”, “нормани” та зроблено низку інших термінологічних уточнень.

Використання широкої джерельної бази західноєвропейського та давньоруського походження, комплексу наукових методів та напрацювань сучасної історіографії дозволило цілісно розглянути проблематику дослідження.

Третій розділ “Розвиток британсько-руських зв’язків у IX–X ст.” присвячено аналізу передумов налагодження контактів між Руссю та Британією, а також простежено процес їх еволюції від торгових контактів, що здійснювалися за посередництва вікінгів, до політичних відносин, закріплених матримоніальними союзами Рюриковичів із британськими правлячими династіями.

У третьому підрозділі *“Британсько-руські контакти в системі міжнародних зв’язків Північної Європи у IX–X ст.”* звернено увагу на особливості міжнародних відносин у регіоні Північного та Балтійського морів, де перетиналися торгово-політичні інтереси британських держав та Русі, й показано їх у взаємозв’язку із масштабними процесами, характерними для регіону.

Паралелі в розвитку і формуванні держав на території Британії та Русі дозволяють стверджувати, що налагодження контактів між їх правлячими елітами стало можливим завдяки входженню обох територій до “норманської ойкумени” з притаманним їй високим для середньовіччя рівнем комунікації та існуванням мови міжетнічного спілкування, функцію якої виконувала староісландська (Norsk). Контакти між правлячими елітами Русі та Британії зародилися у IX ст. на основі існування попередніх неурядових (nongovernmental) відносин між населенням цих територій. Функціонування мови міжетнічного спілкування та посередництво поліетнічного об’єднання вікінгів стало однією із основних причин сприйняття елітами Британії та Русі одне одного як частини “норманської ойкумени”, що мало визначальний вплив на відображення британсько-руських контактів у джерелах.

Згідно з повідомленнями джерел (“Трактат Орозія” в перекладі Альфреда Великого), завдяки своїй мобільності вікінги виконували функції посередників і представників торгово-політичних інтересів держав регіону. Вірогідно, вони також представляли Рюриковичів в Англії, оскільки археологічні дані підтверджують наявність тісних торгових контактів.

У другому підрозділі *“Торговельні зв’язки між Руссю та Британією впродовж IX–X ст.”* досліджено монетний та товарний обіг між Руссю та Британією, а також його вплив на процес налагодження політичних відносин між Рюриковичами й правителями британських держав.

Знаходження значної кількості англосаксонських монет різних періодів на території Русі – як у скарбах, так і в похованнях, засвідчує наявність тісних торговельних контактів між державою Рюриковичів та Британією.

З кінця VIII ст. через територію Русі до Західної Європи, зокрема й Британії, транспортувалося арабське срібло. З моменту утвердження влади Рюриковичів над Північними регіонами Русі обсяги експортованого срібла збільшилися, й це вплинуло на зростання емісії англосаксонських пенні та покращення якості монет. Обсяги емісії пенні та постійне збільшення кількості монет, які осідали у скарбах та похованнях як у Британії, так і за її межами,

свідчать, що Рюриковичі забезпечували системний експорт срібла, а разом з ним і товарів, до Британії. Основними посередниками в експорті цього періоду були вікінги, однак не варто відкидати ймовірності існування прямих контактів між представниками англійських держав та Рюриковичами.

Система, за якої Русь була посередником в експорті срібла, тривала до середини 950-х рр., коли внаслідок політичних процесів в арабських державах експорт срібла звідти пішов на спад. У другій половині X ст., завдяки відкриттю родовищ срібла в Європі, основними експортерами дорогоцінного металу стали Священна Римська Імперія та Англійське королівство. Русь в цей період стала одним із основних споживачів цього срібла, про що свідчать численні знахідки монети цих держав у похованнях та скарбах на теренах Північної Русі.

В історіографії збільшення кількості англосаксонських монет на території Русі у другій половині X ст. пов'язують із виплатою англійськими королями контрибуції (данських грошей) вікінгам після поразки Вессексу в битві при Малдоні 991 р. (Б. Кене, С. Щепкін). Детальний аналіз писемних джерел та порівняння їх інформації із нумізматичними даними показує помилковість такого підходу. Контрибуція (данегельд) виплачувалась впродовж 991–1018 рр. і не лише монетами, а й срібними виробами. У північних регіонах Русі присутні монети радніших періодів, а також монети з пізніших емісій викарбуваних після припинення виплат. Отож причиною збільшення кількості англосаксонських монет на територіях Русі було входження держави Рюриковичів до системи міжнародної торгівлі – завдяки експорту воску, рабів та хутра, зокрема й до Британії.

Наведена інформація дозволяє стверджувати, що перші британсько-руські контакти варто датувати першою половиною IX ст. і пов'язати з розвитком торгівлі вздовж волзько-балтійської та дніпровської магістралей. Саме торгові контакти стали основою для налагодження політичних відносин.

Третій підрозділ “Зародження британсько-руських політичних відносин” присвячений аналізу політичних інтересів Рюриковичів у Британії в другій половині IX – X ст.

Стосовно періоду британсько-руських контактів IX ст. термін “політичні відносини” може використовуватися умовно, оскільки Русь як держава лише починає своє формування. Тож про перші політичні інтереси можна говорити тільки з другої половини IX ст. У зовнішньополітичних (і навіть культурних) контактах Рюриковичів з іноземними державами економічні зв'язки завжди відігравали першочергове значення, що впливало й на британсько-руські політичні відносини.

Про такий взаємозв'язок інтересів свідчать дії основоположника руської правлячої династії – Рюрика Ютландського, спрямовані на створення “морської держави”, до якої мали увійти ключові порти в регіоні Північного і Балтійського морів від східного узбережжя Британії до Русі. Його спадкоємці

продовжували вбачати в Британії ринок збуту арабського срібла та інших товарів.

Археологічні відомості свідчать про можливу участь представників “варязької дружини” Рюриковичів у діях армії вікінгів, що впродовж 865-875 рр. вела цілеспрямоване завоювання британських земель. На місці стоянок Великої язичницької армії в Британії присутні археологічні артефакти руського походження. Не поодинокими є свідчення джерел про вікінгів, які несли службу як при дворі Рюриковичів, так і в Британії. Показовими в цьому плані є історії шведського короля Олафа Трюгвассона та норвезького правителя Гарольда Гардради, які свідчать про існування певної осі руху військових сил та товарів від Британії до Русі й далі до Візантії.

Після створення низки держав вікінгів у Британії та їх легітимізації шляхом укладення договорів із правителями англосаксонських королівств і місцевим населенням усі ключові порти Східного узбережжя опинилися під контролем вікінгів. Торгівля між англосаксонськими королівствами та державами області Денло не переривалася навіть під час воєнних протистоянь. У результаті правителі держав Денло виконували представницьку функцію, виступаючи посередниками у вираженні торгово-політичних інтересів інших держав норманської ойкумени, зокрема й Рюриковичів. Така ситуація відкривала доступ до портів.

Це впливало і на британсько-руські контакти. Політичні чи торговельні зносини з англосаксонськими королівствами в обхід держав Денло означали втручання у конфлікти між англосаксами та вікінгами в Британії і могли мати негативні наслідки у стосунках з іншими скандинавами. Рюриковичі були зацікавленими у збереженні норманських держав в Англії, оскільки повернення портів під контроль англосаксів та шотландців означало для Рюриковичів необхідність перебудовувати вже налагоджену систему торгівлі. Отож існування держав вікінгів, що виступали посередниками і представниками торгово-політичних інтересів Рюриковичів у Британії, цілковито відповідала інтересам Русі та нівелювала необхідність прямого втручання у внутрішні справи британських держав.

Четвертий розділ “Міждинастичні русько-британські контакти в X–XI ст.” присвячено дослідженню налагодження та функціонування політичних відносин між британськими правителями та Рюриковичами.

У *першому підрозділі* “Політичний союз Кнута I та Ярослава Володимировича” проаналізовано передумови та причини укладення англо-руського договору 1019 р., а також його вплив на систему міжнародних відносин в регіоні Балтійського і Північного морів.

Формування єдиних Англійського й Шотландського королівств та входження до їх складу області Денло, вимагало від правлячих династій цих королівств і Рюриковичів налагодження міждинастичних стосунків за умови відсутності посередників. Наслідком таких змін був союз англійського короля

Кнута I та Ярослава Володимировича, укладений у 1018 р. Єдиним джерелом інформації про укладення такої угоди є “Історія архієпископів гамбурзької церкви” Адама Бременського, через що сам факт існування цього союзу піддавався сумніву (М. Грушевський).

Гарантією виконання умов союзної угоди був шлюб старшого сина князя Іллі Ярославовича та Естрід, рідної сестри Кнута I. Договір містив політичну та торговельну складову. Політична частина визначалася спільними інтересами обох правителів у Балтійському регіоні та браком зацікавлення у втручанні до внутрішньополітичних справ союзника, що обумовлювалося відсутністю спільних кордонів. Угода мала антипольське спрямування, оскільки політика польського короля Болеслава I зачіпала інтереси обох правителів. Англійський король був зацікавлений у послабленні впливу Польщі в Помор’ї – регіоні, який мав ключове значення для торгівлі на Балтиці, а отже й для політики Кнута I, націленої на здобуття контролю над регіоном. Необхідність такого союзу для Ярослава Володимировича обумовлювалося складною внутрішньополітичною ситуацією та пошуком союзників у боротьбі із Святополком Володимировичем, претензії якого на київський престол підтримував польський король.

Після приходу до влади в Польщі Мешка II, який не володів достатньою політичною силою, щоб становити загрозу для Русі чи претендувати на вплив у Балтиці, політична частина договору втратила для правителів свою актуальність. Попри це, відмова Ярослава Володимировича від втручання в експансивну політику англійського короля стосовно скандинавських держав, свідчить про існування домовленостей щодо дотримання князем нейтралітету.

Інша частина договору містила домовленості щодо регулювання торгівлі. Можна припустити, що Кнут I погодився надати певні преференції давньоруським купцям в обмін на нейтралітет князя, щодо його експансивної політики в регіоні Балтійського моря. Археологічні відомості свідчать, що торговельна частина договору діяла впродовж всього періоду правління Кнута I, зокрема й після захоплення ним Норвегії та південного узбережжя Швеції, що давало англійському королю контроль над протокою між Балтійським та Північними морями.

Інформація про існування союзного англо-руського договору дозволила переглянути історіографічний стереотип про протистояння Кнута I та Ярослава Володимировича на Балтиці. За винятком надання тимчасового притулку Олафові Харальдсону та його сину Магнусу, інших фактів, що свідчили б на користь ворожого ставлення Ярослава Володимировича до політики англійського короля щодо Скандинавії, немає. Детальний аналіз повідомлення Снорі Стурлусона про перебування норвезького князя при київському дворі свідчить про небажання правителя Русі втручатися у протистояння скандинавських правителів із Кнутом I.

У другому підрозділі “Київський екзил англійських принців” представлено історію перебування синів короля Вессексу Едмунда II Залізнобокого на території Русі.

Суперечності у джерелах стосовно континентальних поневірянь законних спадкоємців англійської корони – Едварда та Едмунда Етелінгів, яких у дитячому віці було вислано з Англії за наказом Кнута I, довгий час вносили розбіжності в історіографію цього питання. У джерелах місцем їхнього екзилу називають Угорське королівство або Русь, при цьому опис маршруту, яким вони туди потрапили, викликають сумніви у правдивості інформації.

Детальний аналіз повідомлень британських наративних джерел та їх зіставлення із інформацією інших західноєвропейських хроністів щодо континентального екзилу англійських принців дозволили спростувати гіпотезу про те, що місцем їхнього заслання від початку було Угорське королівство. Критичний аналіз інформації повідомлень англо-нормандського хроніста Жофре Гаймара, Адама Бременського та “Законів Едуарда Сповідника” дозволив довести, що впродовж 1021/1022 – 1046 рр. Етелінги перебували на території Русі під опікою князя Ярослава Володимировича.

В історіографії усталено підхід, згідно з яким принців до Ярослава Володимировича переправив шведський король Олаф Шетконунг, який начебто відмовився виконати прохання Кнута I про вбивство принців (Г. Ронні). Однак така позиція не враховує існування союзницького договору між англійським королем та Ярославом Володимировичем.

Англо-руський союз гарантувався шлюбом Іллі Ярославовича та Естрід, укладеним у 1019 р. Із літописів відомо, що Ілля Ярославович помер приблизно у 1020 р., а союз діяв, фактично, до смерті Кнута I. Це дає змогу припустити, що законних спадкоємців англійського трону передали під опіку Ярослава Володимировича за наказом Кнута I, що мало стати новою гарантією дотримання умов угоди. Перебування принців під опікою князя, дружина якого доводилася їм тіткою, усувала їх з політичної арени, але не викликала підозр щодо мотивації англійського короля, який у присутності духовенства та знаті поклявся оберігати життя принців до їхнього повноліття.

Маршрут принців був наступним. Едвард та Едмунд Етелінги у 1019 р. разом зі своїм опікуном Кнутом I вирушили до Данії. Звідти Етелінгів було передано на виховання союзникові англійського короля – шведському правителю Олафу Шетконунгу. Після смерті Іллі Ярославовича союзний договір потребував нових гарантій, що спонукало Кнута I передати під опіку Ярослава Володимировича – у якості нових гарантів договору – англійських принців.

На території Русі Етелінги перебували від 1021/1022 р. й покинули її територію після 1046 рр., оселившись в Угорщині при дворі короля Андрія I. Там за нез'ясованих обставин загинув старший із братів – Едмунд, а молодший

– Едвард Вигнанець – отримав запрошення повернутися на батьківщину й успадкувати трон від бездітного короля Едварда Сповідника.

Окрему увагу в розділі приділено пошукові причини неоднозначності джерельних повідомлень щодо вигнання принців та пояснення, чому більшість британських хроністів називають Угорщину, яка була останнім довготривалим місцем перебування Етелінгів на континенті, основним місцем їхнього екзилу. З'ясовано, що такими чинниками були: час написання англійських хронік, обмеженість інформації, доступної їх авторам, та їх недостатні знання з географії Центрально-Східної Європи.

П'ятий розділ “Династичні зв'язки Рюриковичів з англійськими королівськими династіями XI ст.” присвячений аналізу контактів між Рюриковичами та британськими правлячими родами. На основі дослідження західноєвропейських джерел та їх зіставлення зроблено висновки про причини та політичні наслідки укладення таких династичних союзів.

У першому підрозділі *“Київський шлюб англійського принца Едварда Вигнанця. Теорії походження Агати”* подано детальний аналіз п'яти поширених в історіографії гіпотез щодо родинної приналежності Агати, дружини Едварда Вигнанця, проведений із урахуванням інформації про участь князя Ярослава Володимировича в організації цього шлюбу.

Постать Агати є ключовою для британської генеалогії, оскільки її рід продовжився в шотландській королівській династії МакАльпінів, а згодом став частинною роду Вільгельма Завойовника. Повідомлення джерел щодо походження Агати суперечать одне одному – її називають донькою німецького імператора, чи його родичкою, донькою угорського короля, або сестрою угорської королеви. Місцем укладення шлюбу хроністи вказують або Угорське королівство, або Русь. Така контраверсійність джерельних даних не дозволяє однозначно визначити родову приналежність Агати. Де-факто, всі гіпотези будуються лише на припущеннях щодо існування у правителів певних держав доньок, інформація про яких не збереглася в джерелах. Також у них не враховано довготривалого перебування Едварда Вигнанця в Русі.

Шлюб Едварда Вигнанця та жінки, яку звали Агатою, було укладено не далі як на початку 1045 р., оскільки саме цим роком найпізніше датують народження старшої доньки подружжя – Маргарити Святої, дружини шотландського короля Малкольма III. Зважаючи на те, що до 1046 р. принц перебував під опікою Ярослава Володимировича, процес переговорів щодо шлюбу мав відбуватися за участі князя, на що додатково вказує повідомлення щодо цього шлюбу в “Законах Едуарда Сповідника”, в якому місцем укладення шлюбу названо “Regum Rugorum”. Це дає підстави стверджувати, що матримоніальний союз молодшого зі спадкоємців англійського трону князь використав у власних зовнішньополітичних інтересах. Саме тому аналіз версій хроністів, зважаючи на зовнішньополітичні інтереси опікуна принца, дозволяє розглянути ці гіпотези під іншим кутом зору.

У цьому контексті маловірогідними виглядають угорська, польська та болгарська версії, хоча однозначному спростуванню вони не підлягають. Суперечливою є гіпотеза, згідно з якою Агата була донькою Ярослава Володимировича. Припущення істориків (Н. Інґхем, Р. Жетте) щодо існування у князя четвертої доньки, інформація про яку не дійшла до нашого часу, не знаходить підтвердження у генеалогічних дослідженнях. Окрім того, для Ярослава Володимировича такий матримоніальний союз не ніс далекоглядної політичної вигоди, оскільки Едвард Етелінг був молодшим сином Едмунда Залізнобокого, а отже, навіть у випадку реставрації прямої гілки Вессекської династії, він не міг претендувати на престол. Попри це, Агата могла бути не донькою князя, а його близькою родичкою, що, однак, також неможливо підтвердити через обмеженість інформації.

Грунтовнішою в контексті політики Ярослава Володимировича є салічна гіпотеза походження Агати, яка приписує їй родинний зв'язок із німецьким імператором. Час укладення шлюбу збігається із початком налагодження політичних відносин між Руссю та Священною Римською імперією, що свідчить на користь салічної версії походження Агати, згідно з якою вона була донькою Людовіка Брауншвейга і племінницею імператора Генріха III. У 1043 р. Ярослав запропонував німецькому імператору Генріху III закріпити майбутній союз шлюбом із однією зі своїх доньок, в чому йому було відмовлено. Одруження когось із Ярославичів із племінницею імператора було не вигідним для князя, який після провалу посольства зосередився на укладенні союзів із великими німецькими князями, щоб стримати їх активність у східному напрямку. Однак і ця версія залишається лише припущенням, а питання походження Агати – відкритим.

Попри це, незалежно від того, чи походила Агата з Рюриковичів, її шлюб з Едвардом Вигнанцем, укладений за посередництва Ярослава Володимировича, свідчить про глибокі зовнішньополітичні інтереси князя в північному регіоні Європи, зокрема в Англії, а також про незацікавлення князя у прямому втручанні у внутрішньополітичні проблеми англійського королівства.

У другому підрозділі “ Шлюб руського князя та англійської принцеси та його значення для міжнародної політики Русі ” ідеться про мотиви укладення династичного союзу між смоленським князем та донькою останнього англосаксонського короля, а також про вплив цього союзу на зовнішньополітичні інтереси Рюриковичів.

На основі детального аналізу хронологічних та фактологічних даних у підрозділі спростовано припущення британського історика В. Хампфрі про участь дружини та спадкоємців Едварда Вигнанця в переговорах щодо укладення матримоніального союзу між Володимиром Всеволодовичем та донькою Гарольда II Годвінсона.

Аналіз обставин укладення шлюбу Володимира Всеволодовича з Гітою Гаральдівною дозволяє переконливо стверджувати, що матримоніальний союз

був спрямований на утвердження русько-данського союзу між данськими королем Свеном Естрідсенем та руськими князями Святославом і Всеволодом Ярославовичами. Оскільки шлюб було укладено між 1072 і 1075 рр. – після того, як Вільгельм Завойовник, підкоривши Шотландію та уклавши угоду із Свеном Естрідсенем, остаточно утвердив свою владу, то очевидно, що Рюриковичі не прагнули втручатися у внутрішні справи англійського королівства і метою укладення шлюбу не була реставрація Годвінсонів на троні. Це дало підстави шукати причини укладення шлюбу в інших векторах міжнародних відносин, зокрема у запропонованій гіпотезі О. Назаренко щодо антипольського спрямування союзу, який закріплювався шлюбом.

У дисертації підтримано та доповнено гіпотезу, щодо якої саме невдоволення політикою польського короля Болеслава II стало основною причиною того, що Свен Естрідсен видав заміж свою племінницю за руського князя (О. Назаренко). Це дає підстави стверджувати, що при укладенні шлюбу більше значення мало не англійське походження Гіти, а її родинні зв'язки із данськими королем. Крім цього, необхідно відзначити, що знатне походження Гіти Вессекської лише на перший погляд видається для Рюриковичів другорядним. Попри те, що Годвінсоні втратили англійську корону, родинні зв'язки з донькою останнього Англосаксонського короля підвищували статус смоленського князя серед інших удільних князів і мали вплив на утвердження його становища на міжнародній арені, особливо у контактах зі скандинавами. Про це свідчить те, що сина Гіти та Володимира Всеволодовича – Мстислава в сагах згадують виключно під іменем його предка короля Гарольда II.

У висновках узагальнено результати дослідження:

1. Британсько-руські зв'язки впродовж IX–XI ст. пройшли процес розвитку від торгових контактів до політичних відносин між правлячими династіями обох територій, що закріплювалися матримоніальними союзами. Специфіка політичних відносин Рюриковичів із правителями держав на території Британії визначалася відсутністю спільних кордонів, перебуванням обох територій у сфері впливу вікінгів та перетином торгово-політичних інтересів правителів держав у регіоні Балтійського та Північного морів. Міжнародні відносини в регіоні диктувалися системою обігу срібла та інших товарів вздовж Волзько-Балтійського шляху і до Британії.

2. Існування впродовж IX–X ст. легітимних норманських держав на території Британії, владу яких над ключовими портами східного узбережжя визнавали правителі держав норманської ойкумени, позбавляла правителів англосаксонських королівств та Рюриковичів необхідності налагодження прямих міждинастичних відносин. Держави області Денло виконували роль посередників у представленні торгово-політичних інтересів у регіоні, в тому числі й Русі.

3. Присутність великої кількості англосаксонських монет на території Русі варто пов'язувати із розвитком британсько-руських торгово-політичних

відносин. Виплата англійськими королями впродовж 991–1018 рр. особливої контрибуції вікінгам була лише одним із чинників, що сприяв збільшенню кількості монет.

4. Після утворення єдиного Англійського королівства його правителі та Рюриковичі вимушені були налагоджувати дипломатичні контакти без посередників, наслідком цього стало укладення угоди 1019 р. між Ярославом Володимировичем та Кнудом I. Угода дає підстави стверджувати, що інформація про протистояння київського князя і англійського короля на Балтиці є лише історіографічним кліше, що без належного підтвердження переноситься із дослідження у дослідження.

5. На підставі зіставлення латиномовних та англо-нормандських джерел із повідомленнями Адама Бременського вдалося встановити точний термін та причини перебування під опікою Ярослава Володимировича двох англійських принців – Едварда Вигнанця та Едмунда. Цей період тривав від 1021/1022 до 1045 р. Можна переконливо стверджувати, що Кнут I передав принців під опіку князя як гарантію виконання умов англо-руського договору 1019 р.

6. Шотландське королівство не представляло прямого інтересу для Рюриковичів через свою географічну віддаленість та пізнє формування державності. Перебуваючи на маргінесі регіону, Шотландія не відігравала помітної ролі в торгово-політичних процесах Балтійського та Північного морів, а отже, інтереси її правителів не перетиналися з інтересами Рюриковичів. Гіпотеза про київське походження дружини Едварда Вигнанця свідчить про династичний зв'язок Рюриковичів та правлячої династії МакАльпінів, який (навіть за умов визнання гіпотези вірогідною) не справив значного впливу на налагодження відносин правлячих еліт Русі та Шотландії.

7. Династичні союзи Рюриковичів із представниками британських правлячих родів свідчать про закономірний розвиток торгово-політичних відносин між правлячими елітами Британії та Русі та про перетин їх інтересів в регіоні Балтійського та Північного морів.

8. Питання встановлення походження дружини Едварда Вигнанця залишається відкритим і не може бути однозначно вирішеним без залучення нових, раніше невідомих джерел. У контексті участі опікуна принца – князя Ярослава Володимировича в процесі обрання дружини, вірогідною є “київська” гіпотеза, згідно з якою Агата походила з династії Рюриковичів, але не була донькою князя, а також салічна, відповідно до якої принц одружився із донькою Людовика Брауншвейга, єдиноклубного брата імператора Генріха III.

9. Шлюб Гіти Вессекської та Володимира Всеволодовича був гарантією дансько-руського антипольського союзу, а отже, Рюриковичі більшого значення надавали родинним зв'язкам нареченої із данським королем, ніж її приналежності до останньої англосаксонської королівської династії. Це свідчить про втрату інтересу Рюриковичів до Британії після завоювання Англії Вільгельмом Завойовником.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Гаврилишин М. Київський слід у біографії англійського принца Едварда Вигнанця / М. Гаврилишин // Княжа доба. – Львів, 2013. – Т. VII. – С. 31–38.
2. Гаврилишин М. Киевская Русь и Английское королевство в XI веке в свете скандинавских источников / М. Гаврилишин // *Rossica antiqua*. – СПб., 2014. – № 2/8. – С. 23–40.
3. Гаврилишин М. Політичні та шлюбні аспекти зв'язків Київської Русі з англійськими королівствами у XI ст. / М. Гаврилишин // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2014. – Вип. 17–18. – С. 64–71.
4. Гаврилишин М. Древняя Русь и Англия в IX–X вв.: от торговых контактов до политических отношений / М. Гаврилишин // Вестник Удмуртского университета. – Ижевск, 2015. – Вып. 4. – С. 51–60.
5. Гаврилишин М. Київська загадка Агати, дружини англійського принца Едварда Вигнанця / М. Гаврилишин // Галичина. – Івано-Франківськ, 2015. – Ч. 27– С. 74–78.
6. Гаврилишин М. Політичні та шлюбні зв'язки британської династії Етелінгів із Рюриковичами у першій половині XI ст. / М. Гаврилишин // Каразінські читання (історичні науки) : тези доп. 66-ї Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 8–12 квітня 2013 р.). – Х., 2013. – С. 50–53.
7. Гаврилишин М. Почему английские и древнерусские письменные источники молчат об анло-русских связях IX–XI вв.? / М. Гаврилишин // Вспомогательные исторические дисциплины и источниковедение: современные исследования и перспективы развития. – М., 2015. – С. 160–162.

АНОТАЦІЯ

Гаврилишин М. Р. Політичні і шлюбні зв'язки британських династій з Рюриковичами у IX–XI ст. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016.

У дисертаційній роботі проаналізовано маловідому проблематику становлення та розвитку зв'язків між Рюриковичами та правлячими елітами Британії. Простежено еволюцію цих відносин від торгових контактів до політичних зв'язків, що закріплювалися матримоніальними союзами.

Окрему увагу звернено на визначенні місцях британсько-руських зв'язків в системі міжнародних відносин середньовічної Європи. На підставі аналізу нарративних джерел західноєвропейського та руського походження, а також залучення напрацьовань сучасної методології, було внесено доповнення та переглянуто усталені підходи до вивчення зовнішньополітичних інтересів

Рюриковичів та правителів держав на території Британії. Досліджено факти династичних союзів між британськими правлячими династіями та Рюриковичами та їх вплив на статус династій в міжнародній політиці.

Ключові слова: Рюриковичі, Вессекс, Шотландія, вікінги, генеалогія, міжнародні відносини.

АННОТАЦИЯ

Гаврилишин М. Р. Политические и брачные связи британских династий с Рюриковичами в IX–XI вв. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2016.

В диссертационной работе проанализировано малоизученную проблематику становления и развития дипломатических отношений между Рюриковичами и правящими элитами Британии, прошедших эволюцию от торговых интересов до политических союзов закрепленных династическими браками.

Отдельное внимание обращено на определении места таких связей в структуре международных отношений средневековой Европы. На основании анализа западноевропейских и древнерусских источников, а также использования достижений современной методологической историографии, было дополнено и пересмотрено клише в изучении внешнеполитических интересов правителей государств на территории Британии и государства Рюриковичей.

Ключевые слова: Рюриковичи, Вессекс, Шотландия, викинги, генеалогия, международные отношения.

ANNOTATION

Havrylyshyn M. R. Political and marital connections between British dynasties and Ruricovich dynasty in IX–XIth centuries. – Manuscript. Dissertation for obtaining the candidate degree in History, Speciality 07.00.02 – World History. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2016.

In the PhD thesis the little known problems of the formation and development of connections between Rurik dynasty and British ruling elites have been analysed. The evolution of these relations has been traced from the trade contacts to the political connections that were consolidated by matrimonial alliances. Special attention has been paid to the determination of the Britain-Rus' connections in the system of international relations of medieval Europe.

The analysis of narrative sources of the West European and Old Russian origin as well as attraction of works of modern methodological historiography formed the basis to complement and revise the established approaches to the exploration of the

foreignpolicy interests of the Rurik dynasty and the rulers of the states on the British territory. The facts of dynastic unions between the British ruling dynasties and the Rurik dynasty, and their influence on the dynasties status in the international politics have been investigated.

First contacts between ruling persons of the British and Russian dynasties are dated to the second half of the 9th century, and they are related to the circulation of silver in the north of Europe. The existence of legitimate Norman states on the territories of Britain within the 9-10th century with the authority over key ports of the east coast recognized by the rulers of the Norman ecumenical states deprived the rulers of the Anglo-Saxon kingdoms and Rurik dynasty the necessity to establish direct interdynastic relations. The Danelaw states acted as the mediators in the representation of the trade and political interests in the region, including Rus'.

After formation of the United Kingdom its rulers and the Rurik dynasty people were forced to establish interdynastic contacts without mediators. The treaty concluded in 1019 between Yaroslav the Wise and Canute I became its direct result. The comparison of Latin and Anglo-Norman sources allowed to set an exact date and reasons of stay in Rus' of two English princes – Edward the Exile and Edmund, and convincingly assert that the Canute I passed the princes on the Rus' prince's guardianship to guarantee the implementation the Anglo-Russian treaty.

In the 11th century two facts of entering into matrimonial dynastic unions by the Rurik dynasty persons and the British ruling representatives were a consequence of the appropriate development of trade and political relations between the ruling elites of Britain and Rus' and represented the common ground of their interests in the region of the Baltic and the North Sea.

Key words: Rurik dynasty, Wessex, Scotland, Vikings, genealogy, international affairs.